

به نام خدا

جایگاه علوم طبیعی از منظر قرآن و سنت نبوی

مؤلف:

فرحناز بلادر

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۲)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: بلادر، فرحناز، ۱۳۴۷-

عنوان و نام پدیدآور: جایگاه علوم طبیعی از منظر قرآن و سنت نبوی / مولف فرحناز بلادر.

مشخصات نشر: ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری: [۳، ۱۴۵] ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۰۸۰-۷

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه: ص. [۱۳۱-۱۴۵].

موضوع: محمد (ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت - ۱۱ق. -- دیدگاه درباره علوم قرآنی

Muhammad, Prophet -- Views on Qur'anic sciences موضوع:

Qur'an and physical sciences* موضوع: قرآن و علوم طبیعی

Science -- Hadiths علوم -- احادیث

رده بندی کنگره: BP۱۰۳/۶

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۸

شماره کتابشناسی ملی: ۹۲۴۰۷۶۰

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

نام کتاب: جایگاه علوم طبیعی از منظر قرآن و سنت نبوی

مولف: فرحناز بلادر

ناشر: ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲

چاپ: مدیران

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۰۸۰-۷

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

تقدیم به:

جان جانان، آخرین سلاله ی صالحان و پیامبران ؛

حضرت مهدی (عج)

هم او که آمدنش جلای چشمان بی‌رمق منتظران است.

پیشگفتار

دین مقدس اسلام با مبانی استوار و تعالیم عالیه خود، در بردارنده ی جامع ترین دستورهاست. بی شک آنچه در این دین مبین که آخرین تعالیم و تحفاته حضرت حق جلّ واعلی برای انسان خاکی عرضه شده، باید براساس حدیث نبوی «الاسلام یعلو ولا یعلی علیه» در بردارنده تمام نیازمندی هایی باشد که آدمی را شایسته است.

در این میان درکنار تکوین و تشریعی که اساس هدایت و کمال آدمی را از حیظه ها و جنبه های نگرشی و باور و اعتقاد و نهایتا به کارگیری آن هادر عمل را موجب می شود، درنگاهی دیگر باید به بهره برداری و تمتع هرچه افزون تر از مواهب مادی و طبیعی نگاهی ژرف و در حد کمال داشته، بدین خاطر لازم و واجب می نماید که بهترین و عالی ترین توجهات را در توصیف همه آن نعمی که در اختیار او گذاشته است را به کار بندد.

از جمله نعمات خداوندی ارزانی داشته بر این آدمی، آشنایی کمی و کیفی با علوم طبیعی و توجه دادن به آن هاست. اسلام با تعالیم عالیه خود در اشارات و حیانی قرآن و بیانات ارزشمند پیامبر رحمت (ص) و ائمه معصومین : بدانها پرداخته و اسباب توجهات هرچه بیشتر بشر را به آن ها فراهم آورده تا بدانجا که علوم و دانش های بسیاری از آن ها شکل یافته و قطعاً به فراخور زمان و مکان و توانایی هایی که بشر از این کتاب آسمانی و پر رمز و راز خواهد یافت دمامد افزون خواهد شد.

در این کتاب در فصل اول با عنوان «پیشینه ی علوم طبیعی» به بررسی و توضیح علت وقوف آدمی به موضوع علوم طبیعی پرداخته شده است.

در فصل دوم با عنوان «اسلام و علوم طبیعی» به نگاه و دیدگاه اسلام در باره علوم طبیعی توجه شده است.

در فصل سوم با عنوان «قرآن و سنت نبوی» با نگاهی به آیات قرآن کریم و گفتارهای نبوی ۶، پیرامون علوم طبیعی، توجه شده است.

این کتاب بر آن است تا نگاه کوتاه بینانی را که دین اسلام را در مسائل ماوراء الطبیعی محدود دانسته و آن را دینی عبادی معرفی می نمایند و آن را بی توجه یا کم توجه به علوم دیگر می پندارند، اصلاح نموده، پاسخی در خور ارائه نماید که تطابق یافته های علمی بشری در باره ی علوم طبیعی با گفتار آنان دلیل صادقی بر این مدعاست و امید است برای دانش پژوهان و پرسش گران در این زمینه مفید واقع شود.

إن شاء الله

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۳	مقدمه
۷	فصل اول: پیشینه‌ی علوم طبیعی
۲۷	فصل دوم: اسلام و علوم طبیعی
۲۸	اسلام و علوم طبیعی
۴۹	فصل سوم: قرآن و سنت نبوی
۵۰	قرآن و علوم طبیعی
۵۰	آیات قرآن در مورد پزشکی
۵۸	زیست‌شناسی (کشاورزی، گیاه‌شناسی، جانور‌شناسی)
۶۳	کشاورزی
۶۶	عنصرهای طبیعی در منابع اسلامی
۶۷	جانور‌شناسی
۶۸	شیمی
۷۴	بررسی خواص شیمیایی در برخی از میوه‌ها و تحلیل آن با استفاده از قرآن
۷۶	نجوم و فیزیک
۸۰	علوم زمین (زمین‌شناسی، جغرافیا، معادن)
۹۳	سنت نبوی
۹۳	دارو‌شناسی و دارو‌سازی
۹۵	پیشگیری
۹۷	پزشکی عمومی
۱۰۱	قلب
۱۰۱	گوارش

۱۰۴	استخوان و مفاصل
۱۰۴	مجاری ادراری
۱۰۵	گوش و حلق و بینی
۱۰۸	چشم پزشکی
۱۰۹	دندان پزشکی
۱۱۱	مغز و اعصاب و روان
۱۱۴	بیماری‌های زنان و کودکان
۱۱۷	پوست و مو
۱۲۲	زیست‌شناسی (کشاورزی، گیاه‌شناسی، جانور‌شناسی)
۱۲۵	شیمی
۱۲۶	نجوم
۱۲۹	علوم زمین (زمین‌شناسی، جغرافیا، معادن)
۱۳۱	منابع و مآخذ
۱۴۵	مقالات

مقدمه

حمد و سپاس مر آن بیکرانه ای را سزاست که به سر پنجه‌ی اعجاز خویش همه‌ی کائنات را از عدم به هستی کشانده و زمزمه‌ی «فَتَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ» را بر زبان همه‌ی آن‌ها نشانده، هم او که کمال هدایت را با ارسال پیامبران الهی: در مسیر انسان قرار داده و به اشارتی (إقرء) آخرین آن‌ها را فخر رسل و اسوه‌ی تمام نمای انسانی قرار داده که فرموده «العلم نور يُقَدِّفُهُ اللهُ فِي قَلْبِ مَنْ يَشَاءُ».

علت انتخاب عنوان کتاب در نگاه اولیه برای خودم، یافتن پرسش‌های درونی بود که، آیا قرآن و سنت نبوی جدا از جنبه‌های اعتقادی، علوم طبیعی را نیز مورد عنایت و توجه خویش قرار داده و به بهتر زیستن و بهره بردن بهتر آدمی از این زندگی نیز توجه داشته‌اند؟ و مطابقت یافته‌های علمی امروز با آیات الهی و سنت نبوی ۶ تا چه اندازه است؟ و ...

بدین خاطر برای رسیدن به پاسخ این پرسش‌ها؛ به شناخت منابع و مآخذ موجود پرداختم و دریافتم که:

۱- بسیاری از منابع و مآخذ به زبان عربی است که کار ترجمه و دقت کافی و لازم را به دنبال خواهد داشت.

۲- از آنجا که احادیث و مطالب مربوط به این موضوع به صورت بسیار پراکنده و کم در منابع وارد شده، لذا دسترسی و انسجام بخشیدن به آن‌ها کاری پیچیده و بسیار زمان بر خواهد بود.

۳- بعضی از موضوعات علوم طبیعی از گستردگی بیشتری برخوردارند که در مورد آن‌ها باید دست به انتخاب و گزینش مناسب زد و برخی از دامنه محدودتری برخوردارند که دسترسی به آن‌ها وقت طولانی را می‌طلبد.

این تحقیق در پی آن است که به موضوعات مطرح شده سر و سامان داده و سعی بر آن شده که مباحث؛ تحت عنوان و قالب مشخص؛ با تقدّم و تأخّر و نظم و انضباط خاص خود دنبال شوند.

به نظر می‌رسد این کتاب می‌تواند مورد استفاده مخاطبان بسیاری از جمله اساتید، دانشجویان رشته‌های علوم طبیعی و دانش پژوهان دیگر و حتی مردم عادی قرار گیرد؛ چه در فرمایشی از امام صادق (ع) در مورد قرآن آمده است که: «قرآن ظاهری دلکش و باطنی عمیق دارد».

در این کتاب سعی بر آن است که به چند پرسش پاسخ داده شود.

۱- مفهوم علوم طبیعی چیست؟ و چه دانش‌هایی را در بر می‌گیرد؟

علوم طبیعی دانش‌هایی هستند که موضوع آن‌ها بررسی ویژگی‌های فیزیکی طبیعت است. به این معنی، علوم طبیعی از علوم انسانی متمایز است. در علوم طبیعی کوشش می‌شود تا پدیده‌های طبیعی با روش علمی و بر اساس فرآیندهای طبیعی توضیح داده شود. گاه علوم طبیعی به معنای همان علوم زیستی به کار می‌رود ولی در واقع علوم

زیستی بخشی از علوم طبیعی به شمار می‌رود. علم طبیعی شامل طب، گیاه‌شناسی، جانور‌شناسی، زمین‌شناسی، معدن‌شناسی، نجوم، شیمی و جغرافیا می‌شود.

۲- کدام یک از علوم طبیعی از منابع و مآخذ اسلامی بیشتری برخوردارند؟

طب، جغرافیا، زیست‌شناسی، شیمی

روش انجام این تحقیق، کتابخانه‌ای و بررسی منابع و متون معتبر و مراجعه به نسخ خطی بوده که به صورت فیش برداری از کتاب‌های معتبر صورت گرفته است.

بر خود لازم می‌دانم از تمام کسانی که به هر نحو ممکن، اینجانب را در مسیر راهیابی و فراهم آوردن این تحقیق، یاری نمودند؛ سپاسگزاری و تشکر نمایم و از مسؤولان و کارکنان کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی و کتابخانه دانشگاه فردوسی و بنیاد پژوهش‌های اسلامی و اساتید دانشگاه فردوسی و دیگر افرادی که حقی بر من دارند، تشکر و قدردانی کنم و برای همگان‌شان از خداوند جلّ و اعلیٰ آرزوی توفیق و سعادت روز افزون نمایم.

نیز ذکر این نکته را لازم می‌دانم که؛ با وجود سعی و تلاشی که برای انجام هرچه بهتر این پژوهش صورت گرفته، ناتوانی خود را از پرداخت به اندازه‌ی موضوع اقرار و اعتراف نموده و آن را خالی از اشکال و نقص ندانسته؛ از همگان طلب عفو و اغماض نمایم.

فرحناز بلادر

فصل اول

پیشینه‌ی علوم طبیعی

پیشینه‌ی علوم طبیعی

انسان در آغوش طبیعت به دنیا آمده است و راه تکامل و پیشرفت را در طول هزاران قرن تا امروز پیموده و در همه‌ی این ادوار هرگز از طبیعت جدا نبوده است. با اندکی تأمل در زندگی و تاریخ بشر در می‌یابیم که اوپیش از هر علمی با علوم طبیعی آشنا شده است.

پزشکی: معرفتی است که ازراه تجربه از زمان‌هایی بسیار دور به دست آمده و پس از آزمایش وخطا صدها و هزاران سال پی‌درپی ادامه یافته است. قدرمسلّم این است که نیاکان پیش ازتاریخ ما همچون مردم ابتدایی که هم امروز نیز می‌توان آنان رامشاهده کرد، گیاهان وچیزهای دیگر را موردآزمایش قرارمی داده و برحسب سود و زیان آن هارا به اقسام گوناگون تقسیم می‌کرده اند. درهمه این حالات بهترین و سخت ترین آموزگاریعنی احتیاج، پیوسته همراه آدمی بوده و وی را رهبری کرده است. فن درمان کردن یکی ازحرفه های بسیارکهن است. پاره‌ای از اوقات چنان بود که کامیابی‌های فرد درمان کننده بیش از ناکامی های وی مورد توجه قرارمی گرفت وبه این ترتیب نام آور می شد و دیگران از روش او تقلید می‌کردند. پزشکی پیش از تاریخ جنبه‌ی علمی نیمه تجربی و نیمه جادویی داشته و گاه پزشکان و جادوگران یکی بوده‌اند. همه‌ی این‌ها حدس و تخمین است ولی دریک مورد خاص دلیل مستقیم و روشن در دست است که انسان‌های اولیه از روی آگاهی و با جرأت خاص به کارهای پزشکی

اقدام می کرده اند. بعضی از مجسمه های پیش از تاریخ که به دست ما رسیده، علاماتی دارد که نشان می دهد در آن زمان ها بر روی کاسه ی سرعمل جراحی و شکسته بندی صورت می گرفته است.^۱ یکی از شگفت انگیزترین طرق معالجه ی بیماری، ایجاد سوراخی در مجسمه با مته بود. ما فقط می توانیم حدس بزنیم که این کار برای چه انجام می شده است. شاید برای کاستن از شدت اثر ضربه ی مغزی انجام می گرفته، یا شاید برای اینکه راه گریزی برای ارواح خبیثه باز شود. ولی به هردلیل، این عمل بر روی آدم های زنده انجام می گرفته است. می توان تصور کرد که به بیمار نوعی داروی بیهوشی گیاهی یا مقدار زیادی الکل می داده اند، چون سوراخ کردن استخوان با مته سنگی حتماً زمان زیادی می برده است.^۲

چند هزارسال پیش از میلاد مسیح، نوعی از پزشکی در مصر باستان مورد استفاده بوده است. برای مثال استعمال سنگ مالاشیت به عنوان سرمه و مرهم چشم، به دوره بسیار دور می رسد و ختنه کردن سنتی است که کسی را از آغاز آن اطلاعی نیست و بر اجسادى که از گورهای پیش از تاریخ به دست آمده است اثر ختنه مشاهده می شود.^۳

استفاده از داروهای گیاهی را انسان در اعصار ماقبل تاریخ آموخت. او گاهی مواد دیگری را نیز به فهرست داروهای ابتدایی خود می افزود. چوپانان و کشاورزانی که دامداری هم می کردند باید فراوان درباره ی نحوه ی تولید مثل حیوانات و چیزهایی در مورد بیماری ها و درمان جراحات آنان، مثلاً روش شکسته بندی میچ پا آموخته باشند. خدمات مامایی

۱- سارتون جورج، تاریخ علم، ۱۳۵۷ ترجمه ی احمد آرام چاپ سوم انتشارات امیر کبیر ص ۸۹
 ۲- کالین، ا. زنان، تاریخ علم کمبریج ۱۳۶۶ ترجمه حسن افشار انتشارات مرکز، چاپ اول، ص ۲۰
 ۳- تاریخ علم جورج سارتون، ص ۴۴